

KAMQONLIK VA UNING TURLARI

Djanikulova Fotima Anormat qizi
Toshkent viloyati Ohangaron tumani
Ohangaron tuman tibbiyot birlashmasi
Laboratoriya bo'limi navbatchi laboranti
fotimadjanikulova@gmail.com
+99899-868-01-91

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14904859>

Annotatsiya: ushbu maqolada kamqonlik, uning turlari, sabablari, belgilari, diagnostikasi, davolash usullari va oldini olish choralari haqida ma'lumot berilgan. Maqolada temir tanqisligi kamqonligi, B12 vitamini tanqisligi kamqonligi, folat kislotasi tanqisligi kamqonligi, gemolitik kamqonlik, aplastik kamqonlik va boshqa kamqonlik turlari keng yoritiladi. Kamqonlikning salbiy oqibatlari va sog'liq uchun xavfi ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: kamqonlik, gemoglobin, eritrotsitlar, temir tanqisligi, B12 vitamini, folat kislotasi, gemolitik kamqonlik, aplastik kamqonlik, anemiya, diagnostika, davolash, oldini olish.

Kamqonlik (anemiya) – qonda eritrotsitlar yoki gemoglobin miqdorining kamayishi bilan xarakterlanadigan holat. Gemoglobin kislorodni o'pkadan organizmning boshqa to'qimalariga tashiydi. Kamqonlik organizmning kislorod bilan ta'minlanishini buzadi va turli xil salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Kamqonlikning ko'plab turlari mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos sabablari, belgilari va davolash usullariga ega.

Kamqonlikning eng keng tarqalgan turi temir tanqisligi kamqonligidir. Bu turdagi kamqonlik organizmda temir yetishmasligi natijasida yuzaga keladi. B12 vitamini va folat kislotasi tanqisligi kamqonliklari ham keng tarqalgan bo'lib, ular qon yaratilish jarayonining buzilishiga olib keladi. Gemoliz natijasida eritrotsitlarning tez parchalanishi gemolitik kamqonlikka sabab bo'ladi. Aplastik kamqonlik esa suyak ko'migining qon yaratish qobiliyatining pasayishi bilan bog'liq.

Kamqonlikning belgilari uning turiga va og'irlik darajasiga bog'liq. Eng keng tarqalgan belgilari orasida holsizlik, charchoq, bosh aylanishi, rangparlik, nafas qisishi, yurak urishining tezlashishi va boshqalarni ko'rsatish mumkin.

Anemiya (yunoncha an – inkor qo'shimchasi va haima – qon), kamqonlik – qonda eritrotsitlar soni va gemoglobin miqdorining kamayishi, sifatining o'zgarishi bilan kechadigan kasallik. Anemiyaga qon yaratilish jarayonining buzilishi, asosiy qon yaratuvchi to'qima – ko'mikning o'z funksiyasini yetarli bajara olmay qolishi sabab bo'lishi mumkin. Temir va vitamin B12 yetishmasligi oqibatida kelib chiqadigan anemiya birmuncha keng tarqalgan. Oz-ozdan uzoq vaqt qon ketib turganda, mas, ba-vosir yoki me'da va o'n ikki barmoq ichak yarasi kasalligida ham ko'pincha anemiya kuzatiladi. Hayz qoni uzoq va ko'p ketadigan ayollarda ham temir yetishmasligidan kelib chiqadigan anemiya tez-tez uchrab turadi. Temir yetishmasligiga aloqador Anemiyaga bot-bot homilador bo'lish, uzoq vaqt bola emizish sabab bo'ladi, chunki homiladorlik va emizuklik davrida ona organizmidagi temir zaxirasining bir qismi bolaga o'tadi. Kichik yoshdagi bolalarda kuzatiladigan kamqonlik ularni noto'g'ri ovqatlantirish, shuningdek ovqatning kam-ko'st bo'lishi oqibatida ro'y beradi. Eritrotsitlar soni

sal kamaygani yoki raso bo'lgani holda, qonda gemoglobin miqdorining ozayishi temir yetishmasligiga aloqador anemiyaning asosiy belgilaridandir. Bemorning rangi siniqqan bo'lib, aksariyat tez charchash, bosh og'rish, bosh aylanishi, ko'z oldi jivirlashishidan shikoyat qiladi, soch to'kiladi, tirnoq mo'rtlashib sinishga moyil bo'lib qoladi. Ba'zan yutinish qiyinlashadi, bemorning odatda iste'mol qilinmaydigan narsalar (bo'r, ohak, gilvata va hokazo)ni yegisi keladi, achchiq, sho'r taomlarni xush ko'radi. Temir yetishmasligiga aloqador anemiyaning oldini olish va davolashda qon yo'qotish ehtimoli bo'lgan manbalarni o'z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish, homilador bo'lish va tug'ishni ma'lum darajada rejalashtirishga erishish, bekamu ko'st ovqatlanishga rioya qilish lozim. Vitamin B12 yoki folat kislota yetishmasligi oqibatida kelib chiqadigan anemiya ancha kam uchraydi.

Kamqonlik (anemiya) qonda qizil qon tanachalari (eritrotsitlar) yoki gemoglobin miqdorining kamayishi bilan tavsiflanadigan holat. Gemoglobin o'pkadan organizmning barcha to'qimalariga kislorod tashuvchi asosiy oqsildir. Kamqonlik organizmning kislorod bilan ta'minlanishini buzadi va turli xil salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Kamqonlikning asosiy sabablari:

- ✚ **Temir tanqisligi:** Organizmda temir yetishmasligi gemoglobin sintezini buzadi va temir tanqisligi kamqonligiga olib keladi. Bu kamqonlikning eng keng tarqalgan turi hisoblanadi.
- ✚ **Vitamin B12 va folat kislota tanqisligi:** Bu vitaminlar qizil qon tanachalari yetilishi uchun zarur. Ularning yetishmasligi megaloblastik anemiyaga olib keladi, bunda qizil qon tanachalari katta va yetarlicha rivojlanmagan bo'ladi.
- ✚ **Surunkali kasalliklar:** Surunkali yallig'lanish kasalliklari, buyrak kasalliklari va saraton kabi kasalliklar kamqonlikka olib kelishi mumkin.
- ✚ **Gemoliz:** Qizil qon tanachalari muddatidan oldin parchalanishi gemolitik anemiyaga sabab bo'ladi.
- ✚ **Suyak ko'migi kasalliklari:** Suyak ko'migi qizil qon tanachalari ishlab chiqaradigan joy. Aplastik anemiya kabi suyak ko'migi kasalliklari kamqonlikka olib kelishi mumkin.
- ✚ **Genetik omillar:** O'roqsimon hujayrali anemiya kabi ba'zi irsiy kasalliklar ham kamqonlikka sabab bo'lishi mumkin.

Kamqonlikning turlari:

- ✓ **Temir tanqisligi kamqonligi:** Eng keng tarqalgan turi.
- ✓ **Megaloblastik anemiya (B12 vitamini va folat kislota tanqisligi):** Katta va yetarlicha rivojlanmagan qizil qon tanachalari bilan xarakterlanadi.
- ✓ **Gemolitik anemiya:** Qizil qon tanachalari muddatidan oldin parchalanishi bilan bog'liq.
- ✓ **Aplastik anemiya:** Suyak ko'migi yetarlicha qon hujayralari ishlab chiqara olmasligi natijasida yuzaga keladi.
- ✓ **O'roqsimon hujayrali anemiya:** Irsiy kasallik bo'lib, qizil qon tanachalari o'roqsimon shaklga ega bo'ladi.
- ✓ **Talassemiya:** Gemoglobin sintezining buzilishi bilan bog'liq irsiy kamqonlik turi.

Kamqonlikning belgilari:

Kamqonlikning belgilari uning og'irlik darajasiga va sababiga qarab farq qilishi mumkin. Eng keng tarqalgan belgilari quyidagilar:

- * Charchoq va holsizlik
- * Rangparlik
- * Nafas qisishi
- * Bosh aylanishi
- * Bosh og'rig'i
- * Yurak urishining tezlashishi
- * Sovuq qo'l va oyoqlar
- * Tirnoqlarning mo'rtlashishi

Davolash: Kamqonlikni davolash uning sababiga bog'liq. Temir tanqisligi kamqonligida temir preparatlari, B12 vitamini va folat kislotasi tanqisligida esa mos ravishda B12 vitamini va folat kislotasi preparatlari buyuriladi. Boshqa kamqonlik turlarini davolash individual tarzda belgilanadi.

Kamqonlik diagnostikasi qon tahlillari orqali amalga oshiriladi. Davolash usullari kamqonlikning turiga va sababiga bog'liq. Temir tanqisligi kamqonligida temir preparatlari buyuriladi. B12 vitamini va folat kislotasi tanqisligi kamqonliklarida esa mos ravishda B12 vitamini va folat kislotasi preparatlari qo'llaniladi. Gemolitik va aplastik kamqonliklarni davolash murakkabroq bo'lib, u mutaxassis nazorati ostida olib borilishi kerak.

Anemiya darajalari: Og'irlik darajasi bo'yicha anemiya quyidagicha tasniflanadi: yengil. Gemoglobin darajasi 100 g/l dan yuqori, qizil qon tanachalari 3 T / l dan yuqori; o'rtacha. Gemoglobin darajasi 66 dan 100 g / l gacha, qizil qon tanachalari 2 dan 3 T / l gacha;

og'ir. Gemoglobin darajasi 66 g/l dan kam.

Anemiya tasnifi

Barcha anemiyalar turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi. Patologik holatni keltirib chiqargan sababni va uning alomatlarini hisobga olgan holda, uning to'rtta asosiy turi mavjud:

postgemorragik anemiya (surunkali / o'tkir qon yo'qotish tufayli);
gemolitik anemiya (qizil qon tanachalarining yo'q qilinishi tufayli rivojlanadi).

Ushbu guruhga irsiy gemolitik anemiya kiradi:

glyukoza-6 fosfat degidrogenaza etishmasligi bilan
talassemiya

o'roqsimon hujayra;

Minkovskiy-Shoffar;

kamqonlik (mikroelementlar/vitaminlar/temir tanqisligi, ya'ni gematopoez jarayonida muhim rol o'ynaydigan har qanday elementlar tufayli yuzaga keladi);

gipoplastik anemiya (bu suyak iligida qon hosil bo'lishining buzilishi, eng xavfli shakl).

Qonning rang ko'rsatkichiga ko'ra anemiya quyidagilarga bo'linadi:

- normoxromik (gemoglobin normal). Ushbu guruhga gemolitik va posthemorragik anemiya kiradi;
- giperxromik (gemoglobin ko'tariladi). Bunga foliy etishmovchiligi va B12 etishmovchiligi anemiyasi kiradi;
- gipoxromik (gemoglobin kamayadi). Bu talassemiya, temir tanqisligi va surunkali posthemorragik anemiyani anglatadi.

- **Eritrositlar diametri bo'yicha anemiya quyidagilarga bo'linadi:**
- megaloblastik (B12 etishmovchiligi anemiyasi);
- normositar (deyarli barcha gemolitik va o'tkir posthemorragik anemiya);
- makrositar (yangi tug'ilgan chaqaloqlarning foliy etishmovchiligi, gemolitik kasalligi); mikrotsitar (surunkali postgemorragik anemiya).

Qon zardobidagi temir tarkibiga ko'ra anemiya quyidagilarga bo'linadi:

normosideremik (o'tkir postgemorragik anemiya);
 giposideremik (surunkali postgemorragik va temir tanqisligi anemiyasi, talassemiya);
 gipersideremik (gemolitik va B12 etishmovchiligi anemiyasi).

Anemiya sabablari

ko'p qon yo'qotish;
 yangi qon hujayralarining shakllanishi jarayonining buzilishi;
 qonni yo'q qilinishining patologik jarayonlarini faollashtirish.

Anemiya belgilari

- Anemiya belgilari hisoblanadi:
- teri/shilliq pardalarning oqarishi;
- migren;
- charchoqning kuchayishi;
- quloqlarda shovqin;
- ovqatlanmay qo'yish;
- doimiy uyquchanlik;
- havo etishmasligi hissi;
- bosh aylanishi;
- tezlashgan yurak urishi;
- libidoning pasayishi, erkaklarda jinsiy kuchsizlik;
- hayz siklining buzilishi;
- cyurak etishmovchiligi.

Xulosa: Kamqonlik jiddiy kasallik bo'lib, u organizmning kislorod bilan ta'minlanishini buzadi va turli xil salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Kamqonlikning oldini olish uchun to'g'ri ovqatlanish, vitamin va mineral moddalarga boy oziq-ovqatlarni iste'mol qilish, zarur hollarda esa shifokor tavsiyasi bilan vitamin va mineral qo'shimchalar qabul qilish tavsiya etiladi.

References:

1. Fayziyev I. Sh. & Toshpo'latov A. (2022) O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING MUSTAQILLIKDAN OLDINGI VA KEYINGI SIYOSIY HAYOTI. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development Volume-10, Nov., 2022 31-34b
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Anemiya>
3. <https://med24.uz/uz/bolezn/anemiya-nizkiy-gemoglobin>
4. Toshpo'latov, A. (2023). SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5 Part 2), 170–178. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/16154>